

AZ ORSZ. M. IPARMŰVÉSZETI MŰZEUM ISMERETTERJESZTŐ ELŐADÁSAI.

Az Orsz. Magyar Iparművészeti Múzeum ezidei ismeretterjesztő előadásainak sorát Csányi Károly igazgató-őr február 11-én kezdte meg „A japán iparművészet technikái” című előadásával.

Mielőtt áttért volna előadásának tulajdonképpeni tárgyára, megemlítette, hogy Japánban a képző- és iparművészetet nem választják el oly élesen mint minálunk. A japán iparművészet nekünk meglehetősen idegen világ. Hogy e tárgyak szépségét élvezhessük, erre különböző utakat választhatunk. Az előadó ismereti a különböző iparművészeti ágak technikáját, hogy így módon megértesse azokat a módokat, amellyel ezek az iparművészeti tárgyak készülnek.

A legrégebbi iparművészet minden népnél az agyagipar. Korán rájöttek az emberek arra, hogy az agyag a napon, de még inkább a tűzben, megkeményedik és eredeti alakját megtartja. A japán fazekas az edények alakításához szintén korongot használ. Eleinte mázas cseréptárgyakat készítenek, melyeknek a teaszertartásoknál van nagy szerepük, majd a XVI. századtól kezdve porcellántárgyakat is állítanak elő, főleg az európai kivétel számára.

A japánok legszentebb eszköze volt mindenkor a kard, azért oly művészen alkották meg azt, amint csak kitelt a japán iparművészettől. A legfontosabb része a kardnak a penge. Ez kétféle anyagból készül és pedig vasból és acélból, ilyformán egyesíti magában a két anyag sajátját: a szívósságot és a keménységet. Alacsony állón kovácsolják a japán kardcsiszárok a pengét hosszúfejű kalapácsaikkal. Legművészebb része a kardnak a kézvédő, a tsuba. Erre pazarolták a legtöbb dísz. Eleinte vasból készülnek körös, majd ovális alakban, később bronzból, eleinte áttört, később domborműves díszítéssel. A fegyverzet egyik fontos része, a sisak is vasból készül, többnyire trébelés, domborítás útján.

A bronz kedvelt anyaga a japán iparművészetnek. A bronzöntés, eltérőleg az európai módszertől, mindenkor az ú. n. viaszkiolvasztási módszerrel (cire perdu) történik. A készülő tárgyat a művész viaszból megmintázza, ezt nedves agyaggal körülveszi, ebből meleg helyen kiolvasztja a viaszt, mely egy alul levő nyíláson a mintából kifolyik. Ezután az olvasztott bronzot egy felső nyíláson át bocsátják az üresen maradt mintába. Ha az öntvény kihűlt, az időközben kiszáradt agyagburkot szétverik.

A bronz réz és ón ötvözet, ehhez Japánban némi antimon és más anyagok is járulnak, így a többek között cink is. Ezek könnyebben olvaszthatóvá teszik a bronzanyagot. A japánok nagy mesterek a bronz színezésében, ez ötvözetekkel és a felületen savakkal való kezelés útján érik el; ez utóbbi a patinázás. Ha 1/2%—6% aranyat adnak hozzá, vöröses bronzot nyernek, ez a sakudó; ha 20—50% ezüsttel keverik, a sibucsi, szürkés ezüst-bronz keletkezik.

A japán iparművészet legjellegzetesebb ága a lakkművészet. Japánban terem a hozzá szükséges anyag, a lakkotadó lakkfa — arbus vernicifera. Ennek kergét 6—7 éves korában megvágják, belőle mézgaszerű világos anyag buggyan ki. Ez az anyag eleinte ritkább, később egyre sűrűbb és sötétebb lesz. A megkeményedett lakkot kámforporral lehet újból felhígítani. A furnírból készült doboz felületét papírossal beragasztják és erre kenik a lakkanyagot, ecsettel egyenletesen elosztva. Majd pormentes szárító kamrába kerül és a száradás után faszénnel simára csiszolják. Ezt az eljárást többször, néha 20—30-szor is ismétlik. Erre jön legfelül a díszítés, színezett vagy aranylakk, lemezkes aventurin-lakk, dombormű vagy berakás alakjában. A fa- és csontfaragás legkedvesebb tárgya a necke, kis apró szoborművecskék; ezek egyes tárgyaknak az övben való megerősítésére szolgálnak. Az elefántcsontot a hollandusok révén ismerték meg Japánban a XVII. század közepén. Jellegzetes ága a fafaragásnak a No-álarckészítés. Ezt az álarcot vallási táncoknál használják.

A szövésben is kiváló ügyességet fejtenek ki a japánok. Szerszámuk, a szövőszék meglehetősen egyszerű volt, egészen addig, a míg 1867 után ők is meg nem ismerkedtek az európai tökéletes szövőgépekkel. Jellemző a régi szövetekre, hogy a dísz színes rajzú alapon, szétszórtan körös mezőkbe van elosztva. Rajzuk nagyjában hasonló, de részletben más és más. A díszítés lehet festett is. Ennek egyik módja a kivágott sablonnal való festés.

A hímzés a XIX. században új életre ébred, amiben része van Európának is. Alapul legelőször selyemszövetet és a hímzéshez sodratlan selyemfonalat használnak. A férfiak szinte ügyesebbek ebben, a mi felfogásunk szerint, a nőknek való foglalkozásban.

Európában különösen méltányolt ága a japán iparművészetnek a fametszet. Ez lényegesen különbözik az európaítól, mert amíg nálunk a nyomtató dúchoz a fa végét használják, addig a japánok a hosszalák oldalára, vagyis egy deszka lapjára vésik a rajzot. A használt anyag leginkább cseresznye- és körtefa. A művész vékony papírosra ecsettel megrajzolja a kívánt rajzot. Ezt a rajzos oldalával a síma fafelületre ragasztják és a fametsző a fa felületét kivési, úgy hogy csak a rajznak megfelelő rész marad meg kiemelkedően. Így módon a művész eredeti rajza elvész, de megmarad a nyomtatáshoz alkalmas dúc. A nyomtatáshoz vízfestéket használnak, a nedves papíros kézzel, vagy nyomtató párnával nyomják a dúchoz.

Kedvelt tárgya a japánoknak a legyező. Ez lehet merev felületű, összecukható, ú. n. küllös legyező. Anyaga bambusz, csont, lakk és papíros.

A zománcos — email cloisonné — tárgyak készítése a XIX. század folyamán vett nagy lendületet Japánban. Készítését a kínaiaktól tanulták el. Őse a

Az Iparművészeti Múzeum ismeretterjesztő előadásai

beagyazott zománc, melynek helyére a japánok a domborított rézedény felületére forrasztott szalagokból alkotott rekeszes zománcot honosították meg és úgy technikai, mint művészi szempontból hihetetlen tökéletességre emelték. Anyaga színes üveg, mely pép alakjában kerül az egyes rekeszekbe, amit azután erre a célra szerkesztett kemencében égetnek be. A redős felületet végül símára csiszolják. Újabban az áttetsző (transzucid) és a domborműves zománcdísz is készíthető.

Az előadó előadását 34 vetített képpel és számos tárggyal illusztrálta.

A második felolvasást február hó 18-án, szombaton Fábrián Gyula tartotta, aki a népi szövés művészetéről értekezett. Elsőben is a fonásnak különböző fejlődési fokozatairól szólt és ismertette azokat olyan sorrendben, amint a tudományos kutatások mai állása szerint keletkeztek. A természetes fonál, a sodrásnak a jávaiaknál ma is dívó primitív formáit, végül az orsó és rokkával való fonalkészítés módjait írta le, illetve mutatta be ábrákkal.

A szövettélekre térve, bemutatta a Biró Lajos útnán Új-Guineából hozzánk jutott, nedves állapotban összevert szövettéleket, azután a szálkeresztezéssel alapuló szövést annak őseivel, a szövényszerítésnél ma is használatos fonással, egyetemben.

A fonás és a gyékénykészítés anyagának merevsége főlegessé teszi külön eszközök alkalmazását, míg a hajlékony fonalakkal való szövésnél a láncfonalak kifeszítésére szolgáló nehezékekkel, majd keretekkel találkozunk a fejlődés különböző fokain. A nehezékekkel való munkára érdekes példát hozott fel még a hallstadti korszakból, a kerettel, illetve a vízszintes fára erősített láncfonalakat pedig egyiptomi képpel illusztrálta. Ehhez már csak egy lépés — igaz, hogy hosszú lépés — a rácsnak alkalmazása, mely a szövet egész szélességében alkotja meg a szálát, mely a keresztbevetett belfonál befogadására szolgál. A szövőszéknek ezen primitív berendezése, kombinálva az egyszerű vagy kettős lábítóval, képezi ma is a népnek eszközét, mellyel szövtesett előállítja.

Ezután foglalkozott a népművészeti szövés formai kialakulásával s tette ezt abban a sorrendben, amelyben — Seemayer dr. megállapítása szerint — a különböző befolyások éreztetik hatásukat, foglalkozott tehát: az ősi vonások; az anyagszerűség követelte jellegek; a faji behatás; a történeti hatás és az egyéni vonásokkal. Bemutatott néhány példát, melyekkel illusztrálta a primitív ember ábrázolási kísérleteit, főként

állatalakokra visszavezethető formákat, a mítikus vonatkozású svasztikát stb. Az anyagszerűség követelménye a sakktáblaszerű, majd a sávolyos elrendezés és ennek leszármazottjai; aztán a ripsz (vesszőtűs) kötés, melynek példáit már a múmialepleken megtaláljuk. A szín alkalmazása, mely a kihín néven ismert technikában terjedt el minálunk (a matyók-nál: bossóka; a székelyeknél: rakottas) bő teret nyújt az ornamentum alkalmazására, de mindig és mindenütt ott találjuk a technika követelte geometrikus elvet, mely a szövésben mindig kiérezhető.

A faji vonás jellemzésére bemutatta az oláh szövteseket, ahol az ősi formák geometrikus összekapcsolásában nyilvánult a faji leleményesség, míg a magyarban bizonyos szabadabb természeti formautánzással találkozunk. A magyar a felolvasó véleménye szerint a piros és kék színnel elégszik meg rendszerint, nála a formai megoldás a fontosabb, míg a tót az élénk sárgát, az oláh a fakó színeket kedveli.

A történelmi befolyás tárgyalásánál csak röviden érintette a török közvetítéssel hozzánk jutott perzsa szőnyegmotívumok hatását, az egyéni megnyilatkozásnál pedig szembeállította a tisztán utánzó, paraszt szővőasszonyt az alkotó talentummal, aki minta nélkül, saját kitalálása szerint teremt meg a maga naiv mesterműveit. A közönség nagy figyelemmel követte az előadónak gondos munkára valló és bőven illusztrált előadását. A szakemberek pedig, akik a népművészettel tisztán annak formai és színbeli megnyilatkozása szempontjából foglalkoznak, meggyőződhetnek arról, hogy ezen formavilágnak van egy olyan része is, mely a szoros értelemben tudományos kutatás szempontjából szintén hozzáférhető s fáradságos munkával ugyan, de a távoli múltba elvezet bennünket. Ezt pedig az etnografiával szorosan összenőtt népművészetben találjuk meg, ahol az egyénnek sokkal kisebb szerepe van a formai kialakulás irányításában mint a tömegnek, melynek közös, fajokat és sokszor évezredek átölelő, teremtő munkájával még ma is találkozunk.

☐
Február 25-én, március hó 4. és 11-én Fieber Henrik a renaissance művészetéről, március 18-án Éber László dr. a beuronai festőiskoláról, március 25-én Csermelyi Sándor dr. az olasz renaissance emlékeiről, végül pedig április hó 1-én Tantossy József dr. az ékszerekről tart előadást. Ezek az előadások mindenkor délután 5 órakor kezdődnek.

